

מזכר מדיניות

אוגוסט 2024

נקודות לדיון בוועדת נגל לבחינת תקציב הביטחון ובניין הכוח בעשור הקרוב

דן בן-דוד*

תקציר

לאור העובדה שלא ניתן לקיים ביטחון לאומי ללא משק איתן, ולא ניתן לקיים משק ללא ביטחון, הדיון על תקציב הביטחון לעשור הקרוב – בעקבות כמעט שנה של מלחמה שסופה טרם נראה בעת כתיבת מזכר זה – מקבל ממדים גדולים בהרבה מדיון על "עוד הרבה כסף" לעומת "עוד הרבה מאוד כסף" למימון אותה התנהלות ותפיסה ביטחונית שהתקיימה עד 2023. הדרישות הביטחוניות של ישראל בעשור הקרוב יגרמו לזעזועים כלכליים וחברתיים שישראל לא הכירה. על כן, מזכר זה מתמקד בחלק משאלות המאקרו הגדולות שהוועדה חייבת לקבל עליהן תשובות לפני שתקבל החלטות בעלות השלכות גורליות לעתידה של ישראל.

התבוננות ממבט-על הינה חיונית כאשר מגבשים המלצות בנוגע לצרכי בניין הכוח ותקציב הביטחון בעשור הקרוב. הנקודות המועלות כאן נוגעות לשאלות מאקרו החייבות להוות חלק מבסיס אסטרטגיה ארוכת טווח שממנה יש לבנות את מסלול התקציבים השנתיים. כל הנקודות להלן מבוססות על שני כללי יסוד :

- קיים קשר הדוק מאוד בין בטחון לבין כלכלה.
 - הכלכלה הישראלית לא תתקיים ללא בטחון,
 - לא יהיה בטחון לישראל ללא כלכלה מתקדמת.
- אחד מעקרונות היסוד בתחום הכלכלה הוא שקיים מחסור של משאבים בכל תחום – כסף, כוח אדם, זמן – מה שמחייב בחירה בין חלופות. למשל:
 - אנשים שיידרשו לשרת במילואים חודשיים מדי שנה לא יוכלו להמשיך לספק את אותה תרומה לכלכלה כאזרחים עובדים.
 - עידוד מעבר כוח אדם למו"פ בתחום הביטחוני יפגע במו"פ בתחום האזרחי – ולכך יהיו השלכות משמעותיות על ענף ההייטק שהינו הקטר הכלכלי העיקרי של המשק (רק 10% בלבד מהמועסקים נמצאים בתחום ההייטק והם לבדם אחראיים ל-50% מהיצוא של ישראל).

* פרופ' דן בן-דוד, נשיא מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי וחבר סגל בחוג למדיניות ציבורית באוניברסיטת תל-אביב.

לאור האמור לעיל, להלן מספר נקודות שעליהן הועדה חייבת לקבל תשובות ממשרדי הבטחון והאוצר לפני שתוכל להציע שינויים מהותיים לעשור הקרוב:

1. כאשר צה"ל דורש הגדלת תקציבים – ואינני מערער על הצורך בכך – האם הוא בודק אם השקעות המשאבים והסד"כ בעבר סיפקו את התשואה הצפויה? תשואה אינה מוגבלת לערכים כספיים בלבד. ניתן להגדיר אותה באופן רחב הרבה יותר ובכך לאפשר השוואה בין חלופות כאשר מתקיימת מגבלת המחסור שתוארה לעיל.

דוגמא פשוטה להמחשת נקודה זו: ניתן ליירט טילים וחימושים אחרים הנורים על ישראל עם מיירטים, מטוסים וטכנולוגיות אחרות. מה שיעור ההצלחה ביירוט של כל אמצעי וכמה הוא עולה? בהגדלת התקציב המבוקשת עתה, האם הצבא מבקש להגדיל את ההוצאות על אותם אמצעים שבהם נעשה שימוש עד כה באותן פרופורציות בין החלופות, או שלאור בחינת הקשר בין הצלחות היירוט לעלות היירוט הצבא מציע לשנות את התמהיל של אמצעי היירוט בעתיד?

במילים אחרות, על צה"ל לספק לוועדה רשימה מסודרת של מטרות ויעדים (לא רק בנוגע ליירוט), את החלופות להשגתם, ואת התשואה (מבוססת על סיכויי הצלחה ומחיר) של כל חלופה שהצבא מבקש תקציבים עתידיים עבורה.

2. אם יתקבל תזכיר החוק שהוצע, מספר ימי המילואים השנתי (בתקופה שלאחר סיום המלחמה) צפוי לגדול מ-18 ימים בשנה ל-42 ימים עבור חיילי מילואים שאינם קצינים (ושירות עד גיל 45, לעומת גיל 40 לפני המלחמה). עומס המילואים על קצינים אמור לגדול מ-28 ימים ל-55 ימי מילואים בשנה (ושירות עד גיל 50 במקום גיל 45 לפני המלחמה). חשוב להדגיש שלא מדובר בימי מילואים בעת מלחמה אלא בתקופת השגרה של אחרי המלחמה. כפי שנכתב בתחילת מזכר זה, אין כלכלה ללא בטחון – אך לא יהיה בטחון ללא כלכלה. לכן, בהקשר זה, על משרד האוצר לספק תשובות למספר שאלות:

א. מהם משלחי היד של משרתי המילואים (קצינים וכאלה שאינם קצינים), באילו ענפי משק הם עובדים, מה היקפי המיסים שהם משלמים – ומה צפוי להיות (א) אובדן התמ"ג ו-(ב) אובדן תקבולי המיסים כתוצאה מכך שאנשים אלה לא יעסקו בפעילות יצרנית בין חודש וחצי (מי שאינם קצינים) לחודשיים (מי שהינם קצינים) בכל שנה?

ב. מהי ההערכה לגבי מספר עסקים שיפסיקו להעסיק עובדים שייעדרו ממקום העבודה לתקופות שבין חודש וחצי לחודשיים מדי שנה?

- בכמה צפוי לרדת פריון העבודה אצל אותם עסקים (אם בכלל ישרדו)?
- מה ההשלכה על שיעור התעסוקה הכללי במשק, רמת הפריון, התוצר וההכנסות ממיסים של שירות המילואים הממושך הצפוי?

ג. אם אנשים אמורים לבלות חודש וחצי עד חודשיים במילואים – המהווים חלק ניכר מחייהם הכלכליים, באיזו מידה תיפגע הנכונות של אנשי המילואים להישאר בארץ ולהמשיך לשאת בנטל ובסיכונים הפיזיים לעצמם ובסיכונים הכלכליים למשפחותיהם?

- מהן ההערכות לגבי מספר האנשים שיחליטו לעזוב, ומי הם? מה תהיה ההשפעה של אותה עזיבה על התמ"ג ועל הכנסות המדינה ממיסים?
- כאשר הנ"ל יעזבו, יגבר נטל המילואים ונטל המיסים על הנשארים, מה שעלול להוביל ל"ספירלת קריסה" המתוארת במכתב האזהרה של 130 מבכירי הכלכלנים בישראל מה-28 במאי שנה זו (מכתב זה מצורף כאן כנספח).
- מה תהיה הנכונות של הדורות הבאים להיכנס למערכת צבאית שתגבה מהם את המחירים הנ"ל – ומה יהיו ההשלכות של כך על הצבא?

3. לאור ההיבטים השונים של נקודה 2 לעיל, מתחייבת השאלה הבאה: האם הכבדת נטל המילואים ושירות הסדיר על מי שכבר משרתים היא החלופה היחידה שצריכה להישקל על ידי הוועדה?

א. יש היום כ-40,000 גברים חרדים בגילים 18-20.

ב. יש למעלה מ-200,000 גברים חרדים בגילים 18-39.

ג. חלקם של החרדים באוכלוסיית המדינה מוכפל כל 25 שנה. להמחשת מהירות השינויים שעוברת החברה הישראלית, כ-6% בלבד מבני 54-50 הם חרדים. בקרב הנכדים שלהם בגילי 0-4, שיעור החרדים גדול פי ארבעה (26%). בעוד דור אחד בלבד, אחוז זה יוכפל. ומה אז?

ד. מדובר בגברים שרובם הגדול אינו זוכה להשכלה התואמת את הדרישות של משק מודרני – משק שהם עצמם תלויים בו להספקת צרכיהם. משק מתקדם (שהכרחי לצבא מתקדם) צריך לתפקד בכלכלה העולמית שהיא תחרותית מאוד. מעבר להיבט המוסרי של הסוגיה, חברות ישראליות לא יוכלו להישאר תחרותיות אם יתעקשו לעבוד בתנאים לא אופטימליים מבחינה כלכלית כגון הפרדה מגדרית, אי שילוב נשים כמנהלות בכל תחום, וכד'.

ה. מערכת הבטחון, עם כל העומסים יוצאי הדופן הצפויים לה, אינה יכולה להימנע מכניסה אל המאה ה-21 בכל הקשור להשוואת הנטל על כל חלקי החברה הישראלית כדי למנוע קריסה כלכלית וצבאית בעתיד. לאור מהירות הגידול של החברה החרדית והכבדת העומס על הנושאים בנטל במציאות הנוכחית:

- יש לשקול גיוס מלא של גברים חרדים, ללא קשר למצב לימודיהם או תעסוקתם (כפי שהחוק מיושם על סטודנטים ומועסקים שאינם חרדים). מלבד מספר קטן של יוצאים מן הכלל, מדובר במסה גדולה של אנשים היכולים לשרת ולהפחית את הנטל על משרתים המתבקשים להגדיל עוד יותר את המחיר האישי והכלכלי שהם כבר משלמים – והעובדה שמעבר לפינה יכול להתחיל תהליך של "ספירת קריסה" לאומית שלא ניתן יהיה לעצור לאחר שיתחיל.
- גיוס חרדים צריך להתחשב בצרכים דתיים כמו כשרות, אך מעל הכל גיוס זה חייב להתחשב בצרכים של צה"ל אשר חייבים להיות מוגדרים לוועדה זו. למשל:
 - האם הצבא באמת זקוק לעוד גדודים מהסוג של נצח יהודה, או שהצרכים הגדולים והגדלים מחייבים שיבוצים לפי צרכי הצבא ולא לפי צרכי המגזר – כפי שאין יחידות של חילונים או דתיים אלא שילוב של האנשים המתאימים לצרכים הנדרשים.
 - האם צה"ל צריך להקים עוד גדודים כמו נצח יהודה, או שהצרכים הגדולים והגדלים מחייבים שיבוצים לפי צרכי הצבא ולא לפי צרכי המגזר – כפי שאין יחידות של חילונים או דתיים אלא שילוב של ישראלים המתאימים לצרכים הנדרשים.
 - לאור הגידול האקספוננציאלי של החברה החרדית והצורך לשילובה במשק גלובלי ותחרותי כפי שתואר ב-5. ד. לעיל, גברים חרדים יצטרכו להתאים את עצמם לעידן שבו נשים יכולות וצריכות להיות מורות, מנהלות ומפקדות שלהם.

4. האם, לאור הניסיון שנצבר במהלך המלחמה, מערכת הבטחון צריכה להתחיל לייצר בארץ שיעור גדול יותר מהחימושים שהיא זקוקה להם? אם כן:

א. מעבר לעלות למשלמי המיסים, מה צפויה להיות העלות לענפי תעסוקה אחרים (במונחים של ירידה בפריון ובתוצר) של העובדים שיעברו לעסוק בייצור החימושים? מה העלות הכוללת למשק של צעד כזה?

ב. בהינתן 4.א, האם יש אפשרויות אחרות (מלבד הגברת היצור המקומי) לאספקת החימושים הנדרשים – ואיזה מחירים דיפלומטיים ובינלאומיים תצטרך מדינת ישראל לשלם על מנת לנצל אפשרויות אלה?

5. האם למערכת הבטחון נדרש תגבור משמעותי של המו"פ הצבאי על מנת להתמודד עם הסכנות הצפויות בעתיד? אם כן:

- א. מהי תוספת התקציב הדרושה על מנת למשוך לכך אנשים עם הכישורים הנדרשים?
- ב. איזה מחיר צפוי לשלם החלק האזרחי של ענף ההייטק מבחינת אובדן כוח אדם איכותי?
- ג. מה יהיה המחיר למשק כתוצאה מהפגיעה בחלק האזרחי של ההייטק?
- ד. למעשה, הבעיה גדולה הרבה יותר ממחסור בעובדים מתאימים למו"פ בטחוני ולהייטק כיום – בעיה שתוכנית אסטרטגית של הבטחון הלאומי חייבת לקחת בחשבון ולהתריע לגביה. רמת הידע הממוצעת של ילדי ישראל בתחומי ליבה כגון מתמטיקה, מדע וקריאה נמצא מתחת לכל המדינות המפותחות. רמת הידע של כמחצית מילדי ישראל נמצאת מתחת למדינות עולם שלישי רבות – וילדים אלה שייכים לחלקי האוכלוסיה הגדלים מהר (ראו פרסומים של מוסד שורש למידע נוסף). בבגרותם, הם יוכלו לתחזק רק משק ברמה של עולם שלישי. משק של עולם שלישי לא יוכל לתחזק מערכות בריאות, רווחה או בטחון ברמה של עולם ראשון – עם כל ההשלכות הקיומיות שיש לכך על עתידה של ישראל. מדובר בתוואי דמוגרפי-השכלתי מהיר ומסוכן המחייב טיפול שורש לשמירה עתידית על בטחון המדינה.

ועדה עם מנדט לגבש המלצות בנוגע לצרכי בניין הכוח ותקציב הביטחון בעשור הקרוב חייבת לדרוש תשובות ממשרדי הבטחון והאוצר לגבי נקודות אלה. השינויים הדמוגרפים המהירים בישראל חייבים להוות נדבך מרכזי בגיבוש המלצות הוועדה.

נספח

על מנת להמחיש עד כמה קריטית צומת הדרכים שבה נמצאת ישראל כיום, 130 מהכלכלנים והכלכלניות הבכירים והבכירות בישראל חתמו על המכתב הזהרה ציבורי שאינו משאיר מקום לספק בנושא. המכתב, שפורסם ב-28 במאי, 2024, מובא כאן כנספח, לידיעת הוועדה, והוא כולל רשימת חותמים (ביניהם, כותב שורות אלה) שבה 119 אנשי סגל בכיר באוניברסיטאות המחקר, כולל ששה דיקאנים, נשיא אוניברסיטה לשעבר, הנשיא הנוכחי והנשיא לשעבר של האגודה הישראלית לכלכלה. הרשימה כוללת גם כלכלנים ששירתו בתפקידי ניהול בכירים במשרד האוצר, בנק ישראל ומשרד ראש הממשלה.

מוסד שורש הוא מכון עצמאי ובלתי-תלוי לחקר מדיניות. המוסד עורך מחקרים מבוססי עובדות ובלתי מוטים על המשק ועל החברה האזרחית בישראל. מטרת המוסד לסייע בהנעת המדינה לתוואי ארוך טווח בר-קיימא, המעלה את רמת החיים בישראל ומקטין את הפערים בה. לקידום מטרה זו, מוסד שורש מספק מידע למקבלי ההחלטות המובילים בישראל ולציבור הרחב במדינה ומחוצה לה באמצעות תדריכים ופרסומים ברורים ונגישים על מקורן, אופיין ומימדיהן של סוגיות שורש מולן ניצבת המדינה. המוסד מציע חלופות מדיניות לשיפור רווחת כל חלקי החברה בישראל וליצירת הזדמנויות שוות יותר לאזרחיה.

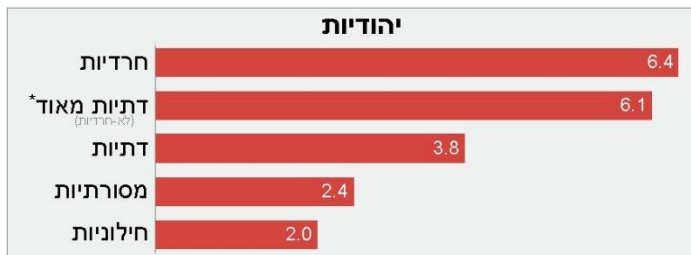
אזהרת הכלכלנים

מדינת ישראל והחברה החרדית תלויות זו בזו: שגשוגה של המדינה מחייב את הירתמותה של הקהילה החרדית לכלכלה, לביטחון, ולחברה. במקביל, ללא משק איתן, אשר בכוחו, בין השאר, לספק ביטחון לכלל אזרחי המדינה, החברה החרדית לא תוכל להתקיים לאורך זמן.

לאור זאת, אנו – כלכלנים וכלכלניות ישראלים – מתריעים בצורה הברורה והנחרצת ביותר, כי השילוב בין מדיניות ממשלות ישראל לבין קצב הגידול הגבוה של האוכלוסייה החרדית מוביל את המדינה לעבר תהום ומסכן בצורה ממשית וקשה את המשק והחברה הישראלית, כולל את החברה החרדית עצמה.

פריון ילודה בישראל

מספר ילדים לאשה, ממוצע 2020-2022

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אחמד חלייל ויילת ציונוב

* דתים מאוד (שנים חרות) מתגוררים ביחודה
ושומרון (מחוזים 22% מפר הדתים שם) ב-2022 בלבד

כיום, 22% מהילדים בישראל מתחת לגיל העבודה (גילאים 0 - 14) הם חרדים. עד 2065, שיעור זה צפוי להיות כ-50%, יותר מהכפלת חלקם בתוך ארבעה עשורים. ללא שינויים דרסטיים, עמוקים, ומהירים במדיניות הממשלתית תעמוד מדינת ישראל בפני סכנה קיומית.

מדיניות ממשלות ישראל ביחס לחברה החרדית מציבה בפני המדינה שלוש סוגיות יסוד: ביטחונית, כלכלית, וחברתית. לכל אחת מהסוגיות השלכות קשות ומרחיקות לכת על העתיד. השילוב בין הסוגיות הופך אותן לסכנה ממשית לגורל המדינה.

הסוגיה הראשונה נובעת מהחרפת האיומים הביטחוניים על ישראל. בעקבות אירועי ה-7 באוקטובר, צפוי גידול משמעותי, קבוע, וארוך טווח בנטל הביטחוני על משרתי הסדר והמילואים. לפי תזכיר החוק שהוגש לאחרונה בתמיכת מערכת הביטחון, מספר ימי המילואים צפוי לגדול דרמטית: חיילי מילואים שאינם קצינים ישרתו עד 42 ימים בשנה, וזאת עד גיל 45 (לעומת 18 ימים וגיל 40 לפני המלחמה), וקצינים ישרתו עד 55 ימים בשנה, עד גיל 50 (לעומת 28 ימים וגיל 45 לפני המלחמה). להעלאה זו של נטל המילואים עלות תקציבית ישירה למשק המוערכת בכ-10 מיליארד שקל בשנה. חשוב מכך, להכבדה על ציבור משרתי המילואים עלויות עקיפות גדולות בהרבה, שלהן השלכות הרסניות על החברה ועל הפעילות הכלכלית במשק. כלכלה מתפקדת אינה יכולה להתקיים במציאות שבה עובדים רבים נעדרים לתקופות ממושכות מדי שנה. עצמאים ועצמאיות רבים יקלעו לקשיים כלכליים, הפוטנציאל התעסוקתי של משרתי מילואים יפגע כאשר חברות ימנעו מלהעסיקם, יכולת הייצור של החברות במשק תיפגע קשות, ואיכות השירות הציבורי תדרדר. זאת ועוד, בעולם גלובלי, עובדים וחברות יכולים בקלות יחסית להעתיק את מרכז פעילותם ממדינה אחת לאחרת. הכבדה משמעותית בנטל המילואים תוביל בסבירות לא מבוטלת לגל הגירה לחו"ל של עובדים שהם מהמשכילים והמיומנים ביותר, ולעזיבה של חברות ישראליות ורב-לאומיות רבות, אשר לא יוכלו לעמוד בהיעדרות עובדיהן לטובת שירות מילואים ממושך בכל שנה. מדינת ישראל עלולה לאבד הון אנושי רב ואת תרומתן הכלכלית של חברות עסקיות רבות, וזאת באופן אשר יפגע קשות ברווחתם של אלה שיישארו בישראל.

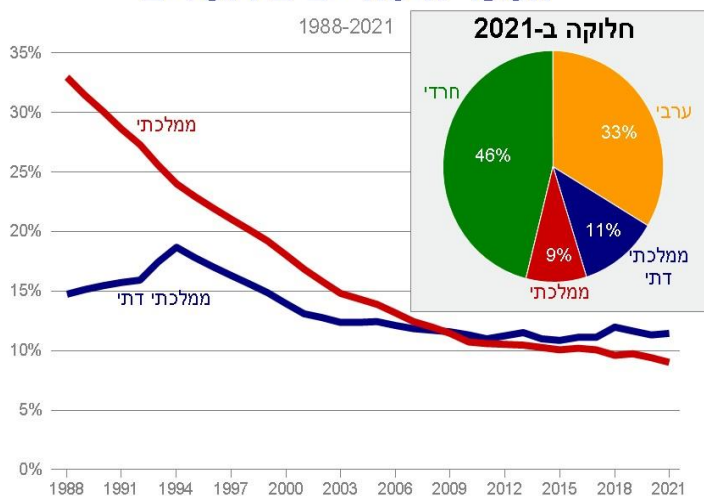
הסוגיה השניה היא כלכלית במהותה. ממשלות ישראל לדורותיהן, והממשלה הנוכחית במיוחד, מממנות בתי ספר של המגזר החרדי שאינם מקנים לתלמידיהם את הידע והכלים הנדרשים להשתלבות בשוק העבודה המודרני. במקביל, ממשלות ישראל מזרימות תקציבי עתק למימון אורח חיים המעודד אי-עבודה וילודה בשיעור כפול ומשולש מזה של שאר המגזרים בישראל. הזרמות אלה מתבטאות במגוון רחב של אופנים – ממימון בתי ספר שאינם מלמדים ליבה, דרך שלל קצבאות והנחות והטבות מגזריות מפליגות. לפי חישובי בנק ישראל, בעוד שבממוצע משק בית חרדי בגילי 25-44 מקבל מהמדינה 2,800 שקלים בחודש (נטו, לאחר ניכוי תשלומי מיסים וכו'), משק בית יהודי לא חרדי משלם 2,200 שקלים בחודש (נטו, לאחר קבלת תמיכות). השלמה עם מערכת חינוך חרדית המונעת מתלמידיה את הידע הנדרש להתמודדות עצמאית במשק גלובלי, יחד עם הזרמות תקציבי ענק אשר צפויים לגדול בקצב מעריכי, היא מתכון להידרדרות רמת החיים בישראל ולפגיעה קשה ביכולת המדינה לספק שירותים בסיסיים לאזרחיה.

הסוגיה השלישית היא חברתית ונוגעת לעתידה של ישראל כמדינה דמוקרטית ליברלית. שיעורם ההולך וגדל של החרדים בחברה – בתהליך אשר ממומן במידה רבה על ידי הציבור היצרני – צפוי להעניק למגזר החרדי כוח פוליטי רב שיאפשר לו לפגוע במאפייניה הליברלים של מדינת ישראל ולקדם חקיקה סקטוריאלית הכופה עצמה על מי שאינם דתיים. זאת ועוד, נוכח הגידול בשיעורה היחסי של האוכלוסייה החרדית, ההנהגה החרדית תוכל בשיטת הממשל הנוכחית לשנות כל הסדר פוליטי שיושג כדי להבטיח זכויות יתר בתחום הכלכלי, הביטחוני, והחברתי.

בין שלוש הסוגיות – הביטחונית, הכלכלית והחברתית – יש יחסי היזון-חוזר והן מעצימות זו את זו. הכבדת הנטל הכלכלי והביטחוני על חלקים מהציבור בישראל, וההשתמטות של חלק הולך וגדל של האוכלוסייה מנשיאה בנטל אינן תהליכים ברי קיימא, במיוחד במציאות הביטחונית הקשה והמורכבת שבפניה ניצבת מדינת ישראל. ללא שינוי בתוואי הקיים, תהליכים אלה מסכנים את קיום המדינה. רבים מהנושאים בנטל יעדיפו להגר מישראל. הראשונים לעזוב יהיו אלה שלהם הזדמנויות בחו"ל: רופאים ורופאות, מהנדסים ומהנדסות, עובדי ועובדות הייטק, ומדענים ומדעניות. האוכלוסייה שתישאר בישראל תהיה פחות משכילה ופחות

יצרנית, וכך יגבר הנטל על האוכלוסייה היצרנית שנשארה – מה שיעודד הגירה נוספת מישראל. תהליך זה של "ספירת קריסה" שבה מעגלים הולכים וגדלים מעדיפים להגר, כאשר מצבם של הנשאים הולך ונעשה גרוע, יפגע קשות באוכלוסיות שאין להן אפשרות קלה להגר, ובכלל זה המגזר החרדי. התהליכים הדמוגרפיים והכלכליים שעוברים על ירושלים בעשורים האחרונים – הידרדרותה המהירה במדדים הסוציו-אקונומיים, תוך כדי נטישת העיר על ידי חלקים גדולים של אוכלוסייתה החילונית – מדגימים היטב את תופעת ספירת קריסה והסכנות הנשקפות למדינת ישראל כולה. לירושלים יש את ישראל. לישראל, יש רק את עצמה.

שיעור התלמידים לפי זרם בתי הספר היסודיים בירושלים

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים: מכון ירושלים למחקר מדיניות

תהיה זו טעות קשה לחשוב כי נותר זמן רב לקידום השינויים הנדרשים להתמודדות עם הסכנה לקריסה לאומית. קריסות אינן מתרחשות כאשר המצב "הידרדר לחלוטין" אלא קודם לכן, כאשר שיעור גדול מספיק של פרטים צופים כי לא ניתן למנוע את ההידרדרות. מרגע שהאוכלוסייה הנושאת בנטל תסיק שמדינת ישראל עלתה על מסלול שאינו הפיך, הקריסה הלאומית בוא תבוא. תחילה בצורה הדרגתית ואז בפתאומיות ובאופן בלתי הפיך.

כדי למנוע את הסכנה לקריסה לאומית, חובה על קברניטי המדינה לראות את המציאות נכוחה ולאמץ ללא דיחוי אסטרטגיה אשר תחזיר את ישראל לתוואי בר קיימא, באמצעות הסדרה של שלוש הסוגיות. על אסטרטגיה זו לכלול את הצעדים הבאים, שהם קריטיים לחברה חפצת חיים :

1. רפורמה כלל-ארצית ורחבת היקף בחינוך היסודי והעל-יסודי שתכלול, בין השאר, הפסקה מידית של מימון ציבורי של מערכות חינוך שאינן מכשירות את תלמידיהן לרכוש כלים מתאימים להשתלבות בשוק עבודה מודרני, ובכלל זה הפסקת התקצוב של בתי ספר שאינם מלמדים את תכנית הליבה המלאה. במקביל, נדרשת הפסקה מוחלטת של תמיכות המתמרצות אי-עבודה וצמצום מימון המדינה לעידוד ילודה. הפסקה מדורגת של הזרמת התקציבים תסייע במעבר מהמצב כיום למצב החדש שתואר כאן.
2. חלוקת הנטל הביטחוני בין חלקי האוכלוסייה, תוך הבנה כי העלאה דרסטית בנטל שירות המילואים על האוכלוסייה שכבר כיום משרתת היא בעלת השלכות הרסניות על החברה והכלכלה, ולכן אינה בת קיימא. אכן, בתרחיש שבו כלל האוכלוסייה החרדית בגילאים הרלוונטיים מתגייסת לצבא, מספר ימי המילואים צפוי לרדת ב-50%, ועם השנים אף יותר מכך. ראוי גם לציין כי תוכנית שירות אזרחי לא תמנע את ההכבדה המשמעותית בנטל הביטחוני שיוטל על האוכלוסייה המשרתת כבר כיום, על כל ההשלכות החמורות הכרוכות בדבר.
3. שינויים בשיטת המשטר ושינויים חוקתיים אשר יעגנו זכויות ליברליות וערכים דמוקרטים באופן שיסכל פגיעה עתידית בהם. ללא שינויים כאלה, החשש מפגיעה עתידית בזכויות יעצים את תהליך ספירת הקריסה שאלה עלולה מדינת ישראל להיקלע. על ההסדר החברתי להבטיח כבוד הדדי בין כל חלקי החברה, כך שכל אדם יוכל לחיות את חייו לפי ערכיו ואמונותיו.

אנו, כלכלני וכלכלניות ישראל, מתריעים בצורה נחרצת וברורה נגד המשך ההתעלמות מתהליכים המובילים את מדינת ישראל לתהום כלכלי, ביטחוני, וחברתי. **הסכנה ברורה, ולהערכתנו הסבירות להתממשותה גבוהה מאוד. אולם, גם אם הסבירות נמוכה יותר, נוכח הנזק הפוטנציאלי האדיר לביטחון הלאומי, ניהול סיכונים בסיסי מחייב אימוץ מיידי של אסטרטגיה אשר תחזיר את ישראל לתוואי בר קיימא.** אנו קוראים לציבור, לדרגים המקצועיים ולדרגים הפוליטיים להציב את הסוגיות שהעלינו כאן בראש סדר העדיפויות הציבורי.

זוהי אזעקת אמת. ההיסטוריה לא תסלח לקברניטי המדינה בהווה ובעתיד – מכל קצות הקשת הפוליטית – אם יעמדו מנגד.

רשימת החותמים על אזהרת הכלכלנים (מעודכן ל 23.5.2024)

דרגה אקדמית	משפחה	שם פרטי	מוסד	תפקיד נוסף בהווה/עבר
1	פרופ'	בן-דוד	דן	נשיא מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי
2		ברודט	דוד	לשעבר מנכ"ל משרד האוצר, הממונה על התקציבים וראש הועדה לבחינת תקציב הבטחון
3	פרופ'	טרכטנברג	מנואל	לשעבר ח"כ, יו"ר ות"ת, ראש המועצה הלאומית לכלכלה וחבר הועדה לבחינת תקציב הבטחון
4		אריאב	ירום	לשעבר מנכ"ל משרד האוצר
5	פרופ'	בן בסט	אבי	לשעבר מנכ"ל משרד האוצר
6		קוצ'יק	יוסי	לשעבר מנכ"ל משרד ראש הממשלה
7		נווה	יואל	לשעבר הכלכלן הראשי במשרד האוצר
8	פרופ'	ששינסקי	איתן	יו"ר ועדות ששינסקי
9		טרנר	קרן	לשעבר מנכ"לית משרד האוצר ומשרד התחבורה
10	פרופ'	סטרבצ'נסקי	מישל	לשעבר ראש חטיבת המחקר בבנק ישראל
11	ד"ר	שראל	מיכאל	ראש פורום קהלת לכלכלה, לשעבר הכלכלן הראשי במשרד האוצר
12	פרופ'	טישור	אשר	לשעבר נשיא המכללה למינהל – המסלול האקדמי
13	פרופ'	ניסן	אודי	לשעבר הממונה על התקציבים במשרד האוצר ומנהל רשות החברות
14		מרידור	שאול	לשעבר הממונה על התקציבים במשרד האוצר ומנכ"ל משרד האנרגיה
15		בועז	דוד	לשעבר הממונה על התקציבים במשרד האוצר
16	פרופ'	אטר	איתי	ראש פורום הכלכלנים למען הדמוקרטיה
17	פרופ'	יפה	ישי	לשעבר דיקן בית הספר למנהל עסקים
18	פרופ'	שפיגל	יוסי	נשיא האגודה הישראלית לכלכלה
19		אבידן	יאיר	לשעבר המפקח על הבנקים
20	פרופ'	מלניק	רפי	לשעבר נשיא אונ' אוניברסיטת רייכמן
21	פרופ'	מואב	עומר	לשעבר יועץ שר האוצר
22		קרול	רן	לשעבר, הממונה על התקציבים במשרד האוצר
23	פרופ'	שריג	עודד	לשעבר המפקח על הביטוח ושוק ההון והחסכון במשרד האוצר
24	פרופ'	שדה	אורלי	דיקנית נכנסת בביה"ס למנהל עסקים
25		חזקיהו	רוני	לשעבר החשב הכללי במשרד האוצר והמפקח העל הבנקים

26	פרופ'	ישיב	ערן	אוניברסיטת תל אביב	
27	ד"ר	דישטניק	דייבי	אוניברסיטת תל אביב	חבר מועצת העיר תל אביב
28	פרופ'	ברגמן	נתאי	אוניברסיטת תל אביב	
29	פרופ'	דהן	מומי	האוניברסיטה העברית	לשעבר יועץ שר האוצר
30	פרופ'	לוי	דניאל	אוניברסיטת בר-אילן	לשעבר נשיא הישראלית לכלכלה
31	פרופ'	חזן	משה	אוניברסיטת מונאש	לשעבר חבר הוועדה המוניתרית בבנק ישראל
32	פרופ'	צידון	דני	אוניברסיטת תל אביב	לשעבר משנה למנכ"לית בנק לאומי
33	פרופ'	ספיבק	אביה	אוניברסיטת בן-גוריון	לשעבר המשנה לנגיד בנק ישראל
34	ד"ר	ואן דר בק	קרין	אוניברסיטת בן-גוריון	
35	ד"ר	גייר	גבי	אוניברסיטת בר אילן	
36	פרופ'	רזין	אסף	אוניברסיטת תל אביב	חתן פרס א.מ.ת ודיקן הפקולטה לחברה
37	פרופ'	קמחי	איל	האוניברסיטה העברית	סגן נשיא מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי
38	פרופ'	גילה	דיויד	אוניברסיטת תל אביב	לשעבר הממונה על התחרות
39	פרופ'	ברנר	מנחם	אוניברסיטת ניו יורק	יו"ר הוועדה המייעצת לרשות שוק ההון
40	דוקטור	אילת	אסף	אוניברסיטת רייכמן	לשעבר יו"ר רשות החשמל
41	פרופ'	גנדל	ניל	אוניברסיטת תל אביב	
42	פרופ'	מרגלית	יותם	אוניברסיטת תל אביב	
43	פרופ'	פרשטמן	חיים	אוניברסיטת תל אביב	
44	ד"ר	רגבי	אורן	האוניברסיטה העברית	לשעבר הכלכלן הראשי של רשות התחרות
44	מרצה	רז	צחי	האוניברסיטה העברית	
45		טאף	בארי		לשעבר חבר הוועדה המוניתארית בבנק ישראל
46	פרופ'	גלזר	קובי	אוניברסיטת תל אביב	
47	פרופ'	גבראל	סטיוארט	אוניברסיטת לוס אנג'לס קליפורניה	
48	פרופ'	ספורטאקשטין	איתי	אוניברסיטת תל אביב	
49	ד"ר	ידיד-לוי	יניב	אוניברסיטת רייכמן	
50	ד"ר	הדס	יעל שושנה	אוניברסיטת רייכמן	
51	פרופ'	בנטל	בנימין	אוניברסיטת חיפה	
52	פרופ'	לביא	ויקטור	האוניברסיטה העברית	
53	פרופ'	ברנע	אמיר	אוניברסיטת תל אביב ורייכמן (אמריטוס)	יו"ר חברת מגדל ביטוח
54	פרופ'	עופר	רוני	אוניברסיטת תל אביב	
55	פרופ'	צדקה	אפרים	אוניברסיטת תל אביב	
56	ד"ר	לוי	נדב	אוניברסיטת רייכמן	
57	פרופ'	אדלר	ניקול	האוניברסיטה העברית	דיקנית בית הספר למינהל עסקים

58	ד"ר	שלוסר	אנליה	אוניברסיטת תל אביב	
59	ד"ר	לגזיאל	דוד	אוניברסיטת בן גוריון בנגב	
60	פרופ'	מיכאלי	רוני	אוניברסיטת הונג קונג	
61	מרצה	קוט	אסף	אוניברסיטת בן גוריון	
62	פרופ'	כהן	אלמה	אוניברסיטת תל אביב	
63	פרופ'	לוי	משה	האוניברסיטה העברית	
64	פרופ'	לאוטרבך	בני	אוניברסיטת בר אילן	
65	פרופ'	שוורץ-זיו	מרים	האוניברסיטה העברית	סגנית דיקנית
66	ד"ר	שורץ	איתי	אוניברסיטת בן גוריון	
67	פרופ'	לוי	חיים	האוניברסיטה העברית	חתן פרס אמת ופרס ישראל
68	פרופ'	שגב	אלה	האוניברסיטה העברית	
69	ד"ר	אלסטר	יעל	אוניברסיטת חיפה	
70	פרופ'	ברכה	ענת	האוניברסיטה העברית	
71	פרופ'	קלור	אסטבן	האוניברסיטה העברית	
72	פרופ'	גלבוע	יצחק	אוניברסיטת רייכמן	דיקן בית הספר לכלכלה
73	ד"ר	סטי	עופר	אוניברסיטת תל אביב	
74	פרופ'	גרשקוב	אלכס	האוניברסיטה העברית	
75	ד"ר	וייס	דוד	אוניברסיטת תל אביב	
76	פרופ'	בן-שחר	דני	אוניברסיטת תל אביב	ראש מכון אלרוב לחקר הנדל"ן
77	פרופ'	ישראל	רון	אוניברסיטת רייכמן	
78	פרופ'	מנלה	אסף	אוניברסיטת רייכמן ואוניברסיטת וושינגטון	
79	פרופ'	ברקוביץ	אלעזר	אוניברסיטת רייכמן	לשעבר דיקן בית הספר למנהל עסקים
80	פרופ'	רחמילביץ'	שירן	אוניברסיטת חיפה	ראש החוג לכלכלה
81	פרופ'	בקר	ניר	המכללה האקדמית תל חי	רקטור מכללת תל חי
82	פרופ'	גנדל	ניל	אוניברסיטת תל אביב	
83	פרופ'	פוזנר	עדי	אוניברסיטת תל אביב	
84	ד"ר	דניאלי	אורן	אוניברסיטת תל אביב	
85	פרופ'	זולטן	רועי	אוניברסיטת בן גוריון	
86	פרופ'	גרונאו	ראובן	האוניברסיטה העברית	
87	פרופ'	ליידרמן	ליאו	אוניברסיטת תל אביב	
88	ד"ר	שפיצר	יניי	האוניברסיטה העברית	
89	ד"ר	האוזמן	נעמי	האוניברסיטה העברית	
90	פרופ'	זוסמן	אסף	האוניברסיטה העברית	
91	ד"ר	שני	עדי	אוניברסיטת תל אביב	
92	פרופ'	ליאנדרס	יבגני	אוניברסיטת תל אביב	

93	ד"ר	בלומרוזן	ליעד	האוניברסיטה העברית	סגן דיקנית
94	פרופ'	זלצר	דן	אוניברסיטת תל אביב	
95	ד"ר	ליכטמן-שדות	שירלי	אוניברסיטת בן-גוריון	
96	פרופ'	בן-שחר	חיים	אוניברסיטת תל אביב	לשעבר נשיא אוניברסיטת תל אביב
97	ד"ר	שריד	אסף	אוניברסיטת חיפה	
98	ד"ר	מיכאלי	מוטי	אוניברסיטת חיפה	
99	ד"ר	חודור	מיכל	אוניברסיטת תל אביב	
100	ד"ר	גרשוני	נעמי	אוניברסיטת בן גוריון	
101	ד"ר	אנטלר	יאיר	אוניברסיטת תל אביב	
102	פרופ'	קוגן	שמעון	אוניברסיטת רייכמן	
103	ד"ר	שטאון	מאיה	אוניברסיטת בן-גוריון	
104	פרופ'	חשאי	ניראון	אוניברסיטת רייכמן	דיקן בית הספר למנהל עסקים
105	פרופ'	קרמר	אילן	האוניברסיטה העברית	
106	ד"ר	מוגרמן	יבגני	האוניברסיטה העברית	
107	פרופ'	קליגר	דורון	אוניברסיטת חיפה	לשעבר דיקן הוראה
108	פרופ'	ג'נסוב	דוד	האוניברסיטה העברית	
109	ד"ר	וקסלר	רן	אוניברסיטת חיפה	
110	ד"ר	מלץ	אמנון	אוניברסיטת חיפה	
111	פרופ'	נוימן	יגאל	האוניברסיטה העברית	
112	פרופ'	ארד	איילה	אוניברסיטת תל אביב	
113	ד"ר	יעקב	עודד	אוניברסיטת תל אביב	
114	פרופ'	ניסן	לנגברג	אוניברסיטת תל אביב	סגן הדיקנית בפקולטה לניהול
115	פרופ'	אלי	אמיר	אוניברסיטת תל אביב	
116	ד"ר	מאור	מילגרם	האוניברסיטה העברית	
117	פרופ'	יורם	הלוי	האוניברסיטה העברית	
118		גליה	עופר	אוניברסיטת תל אביב	
119	ד"ר	פוליצר	ערן	האוניברסיטה העברית	
120	ד"ר	סן	מולי	האוניברסיטה העברית	
121	ד"ר	וייסבורד	שרית	האוניברסיטה העברית	
122	ד"ר	הופמן	ערן	האוניברסיטה העברית	
123	פרופ'	זילכה	יצחק	אוניברסיטת תל אביב	
124	פרופ'	הלר	יובל	אוניברסיטת בר אילן	
125	ד"ר	שנן	ינאי	אוניברסיטת בר אילן	
126	פרופ'	סולן	אילון	אוניברסיטת תל אביב	
127	פרופ'	קים	משה	אוניברסיטת חיפה	

